

OBSAH

I	Bezpečnost práce	11
1.1	Bezpečnost práce v chemické laboratoři	11
1.2	Všeobecné předpisy	11
1.2.1	Zásady bezpečné práce v chemických laboratořích	12
1.3	Ochrana proti požárům	13
1.3.1	Hašení (likvidace) požáru	14
1.4	Práce s chemikáliemi, skladování, označení čistoty, toxicita některých látek	18
1.4.1	Práce s chemikáliemi	18
1.4.1.1	Práce s jedy	18
1.4.1.2	Práce s žiravinami	18
1.4.1.3	Práce s hořlavinami	20
1.4.2	Práce s výbušinami	21
1.4.3	Ukládání chemikálií	21
1.5	Práce s mechanickým a elektrickým zařízením	23
1.6	První pomoc při úrazech v laboratoři	23
1.6.1	Popálení a poleptání kyselinami	24
1.6.1.2	Poleptání hydroxidy	24
1.6.1.3	Popálení pokožky bílým fosforem	24
1.6.1.4	Popálení (polití) pokožky bromem	24
1.6.1.5	Poranění očí leptavými látkami	24
1.6.2	Mechanické úrazy a poranění	25
1.6.2.1	Řezné rány	25
1.6.2.2	Poranění tepen a žil	25
1.6.2.3	Poranění očí střepinami	25
1.6.3	Popáleniny	25
1.6.4	Otrava a podráždění dýchacích cest	26
1.6.4.1	Otrava pozitivním kyselin	26
1.6.4.2	Otrava pozitivním hydroxidů	26
1.6.4.3	Otrava pozitivním jiných látek	26
1.6.4.4	Podráždění dýchacích cest jedovatými párami a plyny	26
1.6.4.5	Otrava jedovatými plyny	26
1.7	Úrazy elektrickým proudem	27
1.8	Ochranné pomůcky	27
1.8.1	Pomůcky na ochranu obličeje a očí	27
1.8.2	Ochrana dýchacího ústrojí	27
1.8.3	Ochrana rukou, těla a nohou	28
1.8.4	Detekční trubičky	28
1.9	Přehled nejdůležitějších norem týkajících se bezpečnosti práce v chemické laboratoři	29
2	Laboratorní potřeby a drobné nářadí	
2.1	Materiály na výrobu laboratorních potřeb	30
2.2	Nejdůležitější laboratorní přístroje a zařízení	31
2.2.1	Drobné nářadí	31
2.2.2	Skleněné a porcelánové pomůcky	35
2.2.3	Stojany a příslušenství	49
2.2.3.1	Nádobí a díly pro práci s malými kvanty	50

2.2.4	Zdroje tepla	52
2.2.4.1	Kahany, elektrické zdroje, topné lázně, infračervené zářiče	52
2.2.4.2	Pece a sušárny	55
2.2.4.3	Termostaty	55
2.2.5	Vývěvy, dmychadla, odstředivky	56
2.3	Zacházení s laboratorními přístroji a jejich čištění	59
2.3.1	Zacházení se skleněným nádobím a stavba aparatur	59
2.3.2	Čištění a sušení skleněného nádobí a přístrojů	59
2.3.3	Čištění kovových přístrojů	61
2.3.4	Čištění dřevěných a jiných materiálů	61
2.4	Práce se sklem, korkem a pryží	61
2.4.1	Práce se sklem	61
2.4.1.1	Sklářské práce v laboratoři	61
2.4.1.2	Řezání skleněných tyčinek a trubiček	62
2.4.1.3	Formování skla v plameni	63
2.4.2	Práce s korkem a pryží	67
2.4.2.1	Korek	67
2.4.2.2	Vrtání korkových a pryžových zátek	68
2.4.2.3	Spojení sklo—korek	69
2.4.2.4	Uvolňování zátek a „zamrzlých“ zábrusů	70
2.4.2.5	Pryž	71
2.4.3	Plasty v chemické laboratoři	71
3	Práce s kapalinami a tuhými látkami	75
3.1	Měřicí metody	75
3.1.1	Váhy a vážení	75
3.1.1.1	Druhy vah	75
3.1.1.2	Vážení	79
3.1.2	Měření objemu	81
3.1.2.1	Jednotky objemu	81
3.1.2.2	Druhy odměrného nádobí	82
3.1.2.3	Měření objemu	86
3.1.3	Hustota a její stanovení	87
3.1.3.1	Definice a jednotky hustoty	87
3.1.3.2	Stanovení hustoty tuhých látek	88
3.1.3.3	Stanovení hustoty kapalin	90
3.1.4	Měření teploty	93
3.1.4.1	Teplotní stupnice	94
3.1.4.2	Přístroje na měření teploty	95
3.1.4.3	Postup při měření kapalinovými teploměry a korekce na vyčívající sloupec teploměrné kapaliny	101
3.1.4.4	Kalibrace teploměrů	102
3.1.4.5	Regulace teploty	103
3.1.5	Měření tlaku	106
3.1.5.1	Jednotky tlaku	106
3.1.5.2	Přístroje na měření tlaku	106
3.1.5.3	Regulace tlaku	113
3.2	Pomocné operace	115
3.2.1	Zahřívání	115
3.2.1.1	Přenos tepla	116
3.2.1.2	Teplné zdroje	116
3.2.1.3	Zahřívací lázně	117
3.2.2	Chlazení	120
3.2.2.1	Chlazení kapalin a tuhých látek	120
3.2.2.2	Chlazení plynů a par	124
3.2.2.3	Vymrazování	124

3.2.3	Míchání a třepání	125
3.2.3.1	Druhy nádob	126
3.2.3.2	Druhy míchadel	127
3.2.3.3	Třepání	130
3.2.4	Sušení	131
3.2.4.1	Sušicí prostředky	131
3.2.4.2	Sušení plynů a kapalin	135
3.2.4.3	Sušení tuhých látek	137
3.3	Dělicí a čistící operace	138
3.3.1	Roztoky a jejich příprava	138
3.3.1.1	Disperzní systémy a jejich klasifikace	138
3.3.1.2	Rozpouštění	139
3.3.1.3	Rozpustnost	141
3.3.1.4	Vyjadřování koncentrace roztoků a vzájemný přepočet koncentrací	144
3.3.1.5	Rozpouštědla	149
3.3.2	Filtrace, dekantace, odstředování	154
3.3.2.1	Filtrační materiály	155
3.3.2.2	Filtrační zařízení a provedení filtrace	156
3.3.2.3	Dekantace	162
3.3.2.4	Odstředování	162
3.3.3	Krystalizace	163
3.3.3.1	Volba rozpouštědla	164
3.3.3.2	Průběh krystalizace	165
3.3.3.3	Metody krystalizace	165
3.3.3.4	Izolace krystalů	168
3.3.3.5	Stanovení bodu tání	168
3.3.4	Destilace, rektifikace	169
3.3.4.1	Základní pojmy	170
3.3.4.2	Prostá a frakční destilace	173
3.3.4.3	Azeotropní a extrakční destilace	178
3.3.4.4	Destilace za sníženého tlaku	182
3.3.4.5	Molekulární destilace	185
3.3.4.6	Rektifikace	186
3.3.4.7	Nízkotepelná destilace a rektifikace	190
3.3.4.8	Odpařování za sníženého tlaku	191
3.3.4.9	Stanovení bodu varu	192
3.3.5	Sublimace	193
3.3.5.1	Vymezení pojmu a zásady při sublimaci	193
3.3.5.2	Provedení sublimace	194
3.3.5.3	Mrazová sublimace (lyofilizace)	195
3.3.6	Extrakce	196
3.3.6.1	Extrakce tuhých látek	196
3.3.6.2	Extrakce kapalin	199
3.3.6.3	Volba způsobu extrakce a volba rozpouštědla	202
3.4	Odebírání vzorků	203
3.4.1	Dílkí vzorky kusové, zrnité, kovové, kapalně, plynné	207
3.4.2	Příprava vzorku k analýze	209
4	Práce s plyny	211
4.1	Metody vyvíjení plynů	211
4.2	Přístroje na vyvíjení plynů	211
4.2.1	Vyvíječe plynů pro rozkladné reakce	211
4.2.2	Vyvíječe plynů pro vytěšňovací (substituční) reakce	211
4.2.2.1	Vyvíječ plynů založený na přidávání tuhé látky ke kapalině	211
4.2.2.2	Vyvíječ plynů založený na přidávání kapaliny k tuhé látce	212
4.2.2.3	Vyvíječ plynů založený na přidávání kapaliny ke kapalině (suspenzi)	212

4.2.2.4	Vyvíječ plynů pracující plynule — Kippův přístroj	213
4.3	Jímání plynů	214
4.3.1	Jímání plynů nad uzavíracími kapalinami	214
4.3.2	Odebírání vzorků plynu	216
4.3.3	Přechovávání plynu v plynojemu	217
4.4	Čištění plynů	219
4.4.1	Mechanické čištění plynů — filtrace	219
4.4.2	Čištění plynů sorpcí	219
4.4.2.1	Zařízení na promývání a sušení plynů	220
4.5	Měření objemu plynu	222
4.5.1	Počítáč bublin	222
4.5.2	Hydraulický uzávěr	222
4.5.2.1	Kalibrace průtokoměru	223
4.5.3	Kapilární nebo fritový průtokoměr	224
4.5.4	Rotametr	225
4.5.5	Objemové plynoměry	226
4.5.5.1	Suchý plynoměr	226
4.5.5.2	Mokrý plynoměr	226
4.6	Ocelové tlakové láhve	227
4.6.1	Konstrukce a označení tlakových lahví	227
4.6.2	Zacházení s tlakovými lahvemi	228
4.6.3	Používání tlakových lahví — odběr plynu	229
4.6.3.1	Redukční ventil membránový — finimetr	230
4.6.3.2	Redukční ventil jehlový	231
4.6.4	Práce za zvýšeného tlaku	231
4.6.4.1	Aparatura pro hydrogenaci	231
4.6.4.2	Autokláv pro práci za vysokého tlaku	232
4.7	Práce v inertním prostředí	233
4.7.1	Dry-box (suchá skříně)	233
4.7.2	Polyethylenový pytel	234
4.8	Přístroje pro analýzu plynů	234
4.8.1	Absorpční Orsatův přístroj	234
5	Chromatografie	236
5.1	Rozdělení chromatografických metod	236
5.1.1	Princip eluční chromatografie	236
5.1.2	Teoretické základy chromatografického procesu	238
5.2	Kapalinová chromatografie	241
5.2.1	Kolonová (sloupcová) adsorpční chromatografie	242
5.2.2	Kapalinový chromatograf	246
5.2.3	Chromatografické metody v plošném uspořádání	247
5.2.3.1	Papírová chromatografie	247
5.2.3.2	Chromatografie na tenké vrstvě	252
5.3	Plynová chromatografie	256
5.3.1	Přístroje pro plynovou chromatografii	257
5.4	Chromatografie plyn—tuhá látka	265
5.5	Odbarvování roztoků	265
6	Technika preparativní fotochemie	266
6.1	Zdroje záření	266
6.1.1	Nízkotlaké (rezonanční) rtuťové výbojky	267
6.1.2	Vysokotlaké rtuťové výbojky	268
6.1.3	Zdroje viditelného záření	270
6.2	Světelné filtry	270
6.3	Fotochemické reaktory	271
6.3.1	Reaktory s vnějšími zdroji záření	272

6.3.2	Ponorné reaktory	273
6.4	Reakční podmínky fotochemických syntéz	274
6.5	Bezpečnost práce	275
7	Chemická literatura a vedení laboratorních záznamů	276
7.1	Chemická literatura	276
7.2	Formy chemické literatury	276
7.3	Hledání v chemické literatuře	277
7.4	Vedení pracovních záznamů	278
8	Literatura	280
9	Seznam častěji používaných symbolů veličin a jejich jednotek	281